

Ime in priimek:	
Razred / Letnik:	

Standardizirani kompetenčno usmerjeni pisni
zrelostni izpit / zrelostni in diplomski izpit

8. maj 2023

Slovenščina

Napotki za obdelavo nalog

Spoštovana kandidatka! Spoštovani kandidat!

Pri tej klavzuri imate na izbiro tri tematske sklope s po dvema nalogama. Izberite enega od treh tematskih sklopov in obdelajte obe nalogi izbrane teme.

Tematski sklopi	Naloge
1. Literatura – umetnost – kultura	Ljudska pripovedka <i>Prihod Slovencev</i> Valentin Vodnik: <i>Zadovoljni Kranjec</i> interpretacija besedila (405 do 495 besed) 2 prilogi (ljudska pripovedka, pesem)
	Pravljice – smerokazi za življenje? mnenjski govor (315 do 385 besed) 1 priloga (članek v reviji)
2. Kultura in identiteta	Gledališko ustvarjanje mladih mnenjski govor (405 do 495 besed) 1 priloga (časopisni članek)
	Lutkarja z dušo in telesom povzetek (315 do 385 besed) 1 priloga (časopisni članek)
3. Digitalno razstrupljanje	Ogrožena samopodoba najstnic in najstnikov analiza besedila (405 do 495 besed) 2 prilogi (spletni članek, odlomek iz diplomske naloge)
	Ali bi kaj zamudili? komentar (315 do 385 besed) 1 priloga (spletni članek)

Na razpolago imate 300 minut delovnega časa.

Prepuščeno vam je, katero delno nalogo tematskega sklopa obdelate kot prvo.

Pišite z modrim ali črnim pisalom, ki se ga ne more radirati/brisati.

Uporabljajte izključno liste, ki smo vam jih dali na razpolago. Za oceno upoštevamo vse, kar napišete na liste in česar niste prečrtali. Prečrtajte zaznamke na listih.

Na vsak list napišite svoje ime in tekočo številko strani. Navedite številko izbranega tematskega sklopa in naslov naloge, ki jo obdelate.

Če delate z računalnikom, uredite najprej čelno vrstico in tam vpišite svoje ime in številko strani. Kot pripomočki so dovoljeni tiskani in – v primeru, da delate z računalnikom – elektronski slovarji. Uporaba (tiskanih in spletnih) enciklopedij ali elektronskih informacijskih virov ni dovoljena.

Oddati je treba zvezek z nalogami in vse liste, ki ste jih uporabili.

Vaše delo se ocenjuje po teh kriterijih:

- vsebina
- struktura besedila
- slog in izraz
- normativna jezikovna pravilnost

Mnogo uspeha!

Tema 1: Literatura – umetnost – kultura

Naloga 1

Ljudska pripovedka *Prihod Slovencev*
Valentin Vodnik: *Zadovoljni Kranjec*

Napišite interpretacijo besedila.

Preberite ljudsko pripovedko *Prihod Slovencev* iz zbirke Jakoba Kelemina (priloga 1) in pesem *Zadovoljni Kranjec* (1781) Valentina Vodnika (priloga 2).

Napišite **interpretacijo besedila** in pri tem upoštevajte naslednja navodila:

- Predstavite osrednjo misel prilog.
- Analizirajte besedili glede na zgradbo in jezik.
- Primerjajte besedili glede na njuno vsebino in izpoved.
- Ocenite aktualnost besedil.

Besedilo naj obsega 405 do 495 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.

Naloga 1 / Priloga 1

Prihod Slovencev (iz zbirke Jakoba Kelemina, 1930)

Očetje naši so stanovali nekdej v izhodnih¹ deželah, tam kjer sije in greje solnce² leto in dan, kjer je zlata obilo in bogastva brez mere. Toda sčasom so se ljudje v onih krajih do čuda pomnožili in naši očetje se napote³ iskat drugih selišč. Ker so bili miroljubni, so rajši zapustili kraj obilne sreče, ko da bi se rvali in pobijali. Boginja, ki jih je ljubila zavoljo miroljubnosti, da popotnim zrno, rekoč: »Koderkoli boste potovali, vsadite to zrno; kjer ozeleni in zraste, tam ostanite. Ako pa ne ozeleni v treh dneh, ga izkopljite in pomaknite se dalje.« Nikjer ni ozelenelo zrno: ne na bregu Črnega morja, ne po planjavah poljskih, ne po gorah nemških, le v zemlji slovenski je ozelenelo in se razcvetelo vse belo ter prineslo sad prijeten in obilo koristen. — In še dandanašnji seje Slovenec ajdo. Če jo suša pritisne ali slana popari, je slabo za našega kmeta.

5

10

Vir: Jakob Kelemina, Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Mohorjeva družba v Celju, 1930, str. 338.

Razlaga besed:

¹ izhoden: vzhoden

² solnce: sonce

³ napote: napotijo

INFORMACIJE:

Jakob Kelemina (Vinski vrh, 1882–Ljubljana, 1957): slovenski literarni zgodovinar, literarni teoretik, zbiratelj ljudskega blaga in utemeljitelj germanistike na ljubljanski univerzi

Naloga 1 / Priloga 2

Valentin Vodnik: *Zadovoljni Kranjec*¹ (1781)

Od straže hrvaške gor sonce mi pride pa v nógrade laške za góro zaide; 4 z beneškega mórja jug čelo potí, od Štajerca bórja me v znoju hladi. 8	Rad plešem okrogle, s petáma glas dajem, premêtem vse ogle, se v cepa ⁸ dva majem; 28 nožíca pa Mince za mano drobní, pobira stopinjce, se v kroge vrti. 32
Mi brázdjo konjiči za hajdo, pšenico, neutrudni deklíči pa béljo tančíco ² ; 12 kaj maram, se kruha prisluži zadôst, ni sile trebuha po svetu mi nôst. 16	Na žgancih tropine ⁹ pa kislega zelja, bòb, kaša, vse mine, ko pridem od dela; 36 si bodi pogača, klobasa al sok al kar se obrača na ražnju okrog. 40
Imam oblačilo domačga padvána ³ , ženica pa krilo iz pravga mezlána ⁴ ; 20 se sveti na lice ko pirh moj škrlát ⁵ nje šapelj ⁶ , iglíce ⁷ , nje moderc je zlat. 24	Za vsako povêlje mam židano voljo, za brambo dežele al hôditi v šolo; 44 povsodi se maham ko čvrst ¹⁰ korenjak ¹¹ , pa delam pa báham ¹² pa pijem tobak ¹³ . 48

Vir: *Izbrane pesmi Valentina Vodnika*. Izbral, uredil, spremne besede in opombe napisal Alfonz Gspan.
Ljubljana: Blasnikova tiskarna 1958, str. 18–19.

Razlaga besed:

¹ **Kranjec**: tukaj v splošnem pomenu Slovenec

² **tančíca**: tenko platno

³ **padván**: na padovanski način delano blago, Padova je mesto v Italiji (Padua)

⁴ **mezlán**: tkanina iz lanene osnove in volnenega votka, navadno v platneni vezavi

⁵ **škrlát**: dragocena temno rdeča svilena tkanina

⁶ **šapelj**: okrasni trak za okoli glave zlasti gorenjske ljudske noše deklet

⁷ **iglíce**: sponka pri životniku

⁸ **cep**: majati se v dva cepa – na levo in desno

⁹ **tropine**: ocvirki

¹⁰ **čvrst**: poln življenjskih sil in moči

¹¹ **korenjak**: velik, močen, vesel človek

¹² **báhati se**: čez mero se hvaliti

¹³ **pijem tobak**: kadim

Informacije najdete na naslednji strani.

INFORMACIJE:

Valentin Vodnik (Šiška pri Ljubljani, 1758–Ljubljana, 1819): slovenski duhovnik frančiškan, pesnik, prevajalec, razsvetljenec, jezikoslovec, učitelj, novinar in urednik

Pesem je prvič izšla v prvem slovenskem pesniškem almanahu *Pisanize od lepeh umetnost na tu lejtu 1781*.

Tema 1: Literatura – umetnost – kultura

Naloga 2

Pravljice – smerokazi za življenje?

Napišite mnenjski govor.

Situacija: Ob svetovnem dnevu knjige, 23. aprila, je razpisan govorniški natečaj z naslovom: *Pravljice – smerokazi za življenje?*. Ker se vam zdi ta tema zanimiva, se odločite za sodelovanje. Svojemu govoru poiščite tudi naslov.

Preberite članek *Pravljica – le za lahko noč ali tudi vzgojno sredstvo?* avtorice Špele Habbe, objavljen na spletni strani revije *Panika* 7. septembra 2020 (priloga 1).

Napišite **mnenjski govor** in pri tem upoštevajte naslednja navodila:

- Obnovite glavne misli priloge.
- Primerjajte informacije iz priloženega besedila z lastnimi izkušnjami glede razlik med poslušanjem in branjem pravljic ter gledanjem risank.
- Ocenite, ali pravljice človeku lahko posredujejo življenjske smernice oz. napotke za življenje.
- Zavzemite stališče, ali je smiselno ohranjati oz. posodabljati ljudsko izročilo ali je bolje ustvarjati aktualne pravljice.

Besedilo naj obsega 315 do 385 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.

Naloga 2/Priloga 1

Pravljica – le za lahko noč ali tudi vzgojno sredstvo?

Špela Habbe

Verjetno bi se veliko izmed nas strinjalo s trditvijo, da ni otroštva brez pravljic. Mnogi smo kot otroci vsak večer z veseljem vstopili v čarobni svet princes, čarovnic, zmajev, princev in drugih. Popeljali so nas s krutega realnega sveta v varen čudežni svet, kjer smo preko zabavnih dogodivščin in napetih avantur spoznavali družbo in svet okoli nas. [...]

Pravljica je optimistična, preprosta in razumljiva zgodba, ki ima več pomenskih ravni, kar je izraženo preko simbolov. Otrok potrebuje takšne simbolne podobe, ki mu bodo zagotavljale, da rešitve za probleme, s katerimi se v sebi spopada (npr. Ojdipov kompleks), obstajajo. Tako bo posameznik vedel, da je srečen izhod možen, kar mu bo dalo pogum za spoprijemanje s tovrstnimi težavami. Torej simboli izražajo pomen, ki je globlji od njihove zunanje podobe. Posameznik iz njih črpa osebni pomen in jih naredi uporabne v svojem življenju.

Ena izmed teorij o nastanku pravljic v preteklosti predpostavlja, da izhajajo najstarejše pravljice iz posvetitvenih obredov, ki so jih izvajala primitivna ljudstva. Po tem, ko jih ljudstva niso več izvajala,

so si začeli o njih pripovedovati. Ker so pravljice nastale v času, ko ljudje pisave še niso poznali, so se prenašale od ust do ust, prehajale so iz roda v rod. Pri ustnem prenašanju so morali pripovedovalci zgodbo prilagajati glede na poslušalčev način življenja, okus in mišljenje. Na ta način so se pripovedi začele spreminjati in preoblikovati, kar je bilo skladno tudi s spreminjanjem načina življenja. [...]

Pravljice otroku pokažejo, da je možna paleta različnega ravnanja od manj do bolj ustreznega ter ga nikoli ne silijo v izbiro, ki bi morala biti dokončna. Na večna človeška vprašanja mu odgovarjajo sugestivno, torej služi oblikovanju celotne otrokove osebnosti. Poleg tega mu posredujejo upanje v prihodnost, zanesljivost ter zaupanje v srečen konec. Pravljice otroku omogočijo, da v virtualni resničnosti preigravajo realne življenjske situacije, tako dobre kot slabe, in na ta način ustvarijo ravnovesje med strahom in pogumom. Doživljanje in razumevanje pravljice je odvisno od vsakega posameznika posebej. Nekateri psihoanalitiki so mnenja, da bi odrasli morali razumevanje in interpretiranje pravljice prepustiti otroku.

Psihoanalitična razlaga pravljic po Brunu Bettelheimu

Na področju psihoanalitičnega preučevanja pravljic je bil eden izmed vodilnih psihologov Bruno Bettelheim, ki je pravljice razumel le in izključno kot otroško literaturo. Pripisal jim je mnogo pozitivnih učinkov na otrokov razvoj. Menil je, da so pravljice zelo pomembne pri otrokovi vzgoji. Opredelil jih je kot prvorazredno vzgojno sredstvo, ki otroku omogoča, da dojamne svoje notranje konflikte na različnih stopnjah razvoja ter jih s pomočjo fantazije izživi in razreši. V obliki nekakšnega duhovno raziskovalnega potovanja razčlenijo in pojasnijo otrokov notranji kaos, hkrati pa ga tolažijo in mu pokažejo ustrezno pot k zrelosti v njemu dostopni obliki. Preko pravljic otrok tudi pridobiva paletu življenjskih lekcij in odkriva smisel življenja. Avtor meni tudi, da otrok preko prebiranja pravljic razvija svoj karakter in odkriva lastno identiteto. Posredujejo mu neke vrste gotovost, s katero mu sporočajo, da je srečno življenje mogoče le v povezavi z drugimi ljudmi ter če se je posameznik pripravljen boriti z ovirami, ki jih na poti sreča.

Pravljice pripomorejo tudi k otrokovi reakciji na eno izmed pomembnejših življenjskih dilem:

ali bo v življenju sledil principu užitka, ki je nagnjen k čimprejšnji zadovoljitvi potreb in izražanju negativnih čustev proti vsem, ki mu to onemogočajo, ali pa bo življenje reorganiziral tako, da bo preko premagovanja frustracij dosegel trajno zadovoljitev. Poleg tega pravljice močno polarizirajo dobro in zlo. Zlo je na koncu vedno premagano in pregnano, medtem ko krepost zmaga. Vendar pa otroku sporočilo predajo posredno preko situacij, ki mu omogočajo lastno interpretacijo zaključka.

Bettelheim je menil, da model ljudske pravljice omogoča psihoanalitično gledano vpogled v globlji smisel življenja. Poudarjal je učenje premagovanja notranjih problemov in urejanje kaosa v življenju. Zagovarjal je psihoanalitično razlago, ker posamezniku omogoča sprejemanje življenja v celoti, tudi z vsemi problemi, ki pridejo zraven. [...]

Pravljice kot sredstvo pomoči

Pravljice so otrokom zelo blizu, saj so napisane v jeziku in na način, ki ga otrok razume. Posledično močno vplivajo na različna področja otrokovega življenja in so uporabne pri psihoterapiji, biblioterapiji in igralni terapiji. Izbira pravljice pa je odvisna od določenih dejavnikov. V prvi vrsti sta stiska, ki jo otrok doživlja, in izbor tematike, ki bo pripomogla k reševanju tovrstnega problema. Pomembno je upoštevati, da so

pravljice najprimernejše za otroke, ki so stari med 3 in 8 let, saj so takrat za njih najbolj dozeti in imajo na njih največji učinek. Tudi vsebino pravljic je treba skrbno izbrati, saj ni vsaka primerna za kateregakoli otroka. Manjši problemi so primernejši za mlajše otroke, medtem ko temne in strašljive probleme »rešujejo« starejši otroci. Pri pravljicah je tudi zaželeno, da so ustrezno likovno opremljene, imajo srečen konec, vsebujejo določeno sporočilo ter določena mera poznavanja in priljubljenosti med otroki.

Pravljice so uporabne za pridobivanje vpogleda v otrokovo doživljanje in omogočanje lažjega razumevanja svojih čustev, misli in izkušenj. Na ta način lažje pride z njimi v stik in jih začne predelovati. Preko tega potem tudi lažje predela žalost in jezo. Otroku lahko pomaga tudi tako, da se z njo identificira in izživi določene travme. Ni pa nujno, da poteka identifikacija le z dobrimi junaki. Otroku z avtoritarnim očetom bo lahko tako npr. preko pravljic doživel trenutno olajšanje, ko očeta v pravljici poje krokodil. Prav tako lahko pravljice otroku pomagajo razbremeniti občutek osamljenosti in strahu ter pridobiti občutek zaupanja in varnosti. Razbremenijo ga stisk in ga potolažijo. V domišljijem svetu namreč ni izpostavljen nobenim ukazom in pridigam, zato lahko najde rešitve za svoje stiske v varnem svetu. Lahko mu tudi poma-

gajo, da ponovno pridobi občutek pomembnosti. Najbolje je, da so zgodbe personalizirane v smislu, da v njih nastopajo junaki, ki imajo enake značilnosti in težave kot otrok, kateremu je pravljica namenjena. Približajo mu lahko težko razumljive situacije ali pa vplivajo na njegovo mišljenje.

Pravljice pa niso uporabne le pri delu s posamezniki, temveč so učinkovite tudi kot sredstvo učenja in socializacije pri delu v skupini. Spodbudijo lahko povezanost otrok, njihove medsebojne odnose in druženje. Približajo jim določene vrednote, kot sta npr. mir in strpnost do drugih ter spodbudijo empatijo. [...]

Oblikovanje pozitivnega bralnega okolja v zgodnjem in srednjem otroštvu je torej pomembno za razvijanje učinkovite bralne in kulturne pismenosti. Pravljica predstavlja bogat vir otrokovega intelektualnega, moralnega, čustvenega in socialnega dozorevanja brez nepotrebnega izključevanja, moraliziranja in ocenjevanja. Vsebinsko se dotikajo in ukvarjajo s široko paleto človekovih problemov in notranjih stisk, predvsem pa s tistimi, s katerimi se skozi odraščanje spoprijema otrok. Učenje poteka nevsiljivo in spontano preko identificiranja s pravljичnim junakom. Vanje se vživi tako močno, da si predstavlja, da skupaj preživljata stiske in preizkušnje, hkrati pa skupaj slavita zmago nad zlom. ■

Tema 2: Kultura in identiteta

Naloga 1

Gledališko ustvarjanje mladih

Napišite mnenjski govor.

Situacija: Osrednja kulturna organizacija želi organizirati okroglo mizo o gledališki dejavnosti. Prosili so vas, da sodelujete z uvodnim govorom o gledališki dejavnosti med mladino in njenem pomenu. Svojemu govoru dodajte tudi naslov.

Preberite članek Neže Rozman z naslovom *Ne počutim se kot Avstrijka, Slovenka sem*, ki je bil objavljen 24. marca 2019 na spletnem portalu časopisa *Gorenjski glas* (priloga 1).

Napišite **mnenjski govor** in pri tem upoštevajte naslednja navodila:

- Na kratko povzemite glavne informacije iz priloženega prispevka.
- Primerjajte izjave osebe s svojimi izkušnjami in zaznavanji.
- Ocenite, ali gledališko ustvarjanje mladih vpliva na njihov jezik oz. identiteto.
- Predlagajte, kako se lahko mladi smiselno udeležujejo v prostem času.

Besedilo naj obsega 405 do 495 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.

Naloga 1 / Priloga 1

Ne počutim se kot Avstrijka, Slovenka sem

Skoraj kamorkoli na avstrijskem Koroškem bi se ozrli, se udeležili predstave ali pa govorili z domačini – vsi bi vedeli povedati, kdo je Alenka Hain. Vsestranska dramska ustvarjalka, režiserka in avtorica dramskih besedil.

Neža Rozman

Alenka Hain je rojena Kranjčanka, ki jo je zapeljala slovenska beseda in posvetila se je študiju slovenskega jezika v Ljubljani. Ves čas pa jo je privlačil svet plesa, zato se je kasneje odločila tudi za študij plesa v Amsterdamu na Nizozemskem. Zaradi pridobljene izobrazbe in znanja so jo povabili k sodelovanju v avstrijskem mednarodnem plesnem ansamblu *Ikarus*. Da, tudi čez Ljubelj je priplesala – in tukaj se začne njena koroška ustvarjalna pot.

Ko je še plesala pri *Ikarusu*, so jo prosili za pomoč slovenskim društvom na Koroškem, zanje je sprva ustvarjala koreografije. Prek tega sodelovanja je spoznala tudi svojega moža Martina, koroškega Slovenca, in dom v Sloveniji je čez čas zamenjal dom v Avstriji, skupaj imata tudi dve hčeri.

Alenka pa na slovensko besedo in domovino ni nikoli pozabila. Povsem po naključju je pred leti iz koreografinje postala režiserka in ostala zvesta tej strani odrskih desk. Danes jo poznajo po vsej Koroški, sodeluje s praktično vse-

mi slovenskimi društvu, ustvarja z njimi in zanje.

A pravi, da se vključiti ni bilo vedno lahko. Čeprav je Slovenka in torej odlično govori slovensko, obvlada pa tudi nemščino in je svoji novi okolici lahko dala zelo veliko, so koroški Slovenci potrebovali nekaj časa, da so jo sprejeli za svojo – zdaj je ne dajo. »Včasih jim rečem, da bi bil verjetno čas, da zapiha nov veter. A pravijo, da radi delajo z mano in so me navajeni,« pojasnjuje Alenka Hain. Občasno sicer sodeluje tudi s povsem avstrijskimi skupnostmi, društvu, pri katerih so po njenem mnenju situacije povsem drugačne kot pri koroških Slovencih, a zelo zanimive.

Skozi celotno obdobje ustvarjanja so jo zanimale aktualne družbenokritične teme, ki jih tudi zdaj vpleta v svoje delo. Na vprašanje, kako so te teme sprejete pri gledalcih, odgovarja, da dobro – vendar jih povsem različno sprejemajo v Sloveniji in v Avstriji. »Včasih gostujemo tudi v Sloveniji in ljudje določene tekste sprejmejo veliko bolje kot tukaj. Saj tukaj, pa če si priznajo ali ne, vse težje

razumejo slovenščino, znanje jezika upada, s tem pa tudi razumevanje,« pripoveduje sogovornica. »Slovenščina bo kmalu postala posebnost.«

Alenka Hain veliko dela z otroki in med njimi najbolj opaža upad znanja slovenskega jezika. Razlog za to vidi v globalizaciji – in še zdaleč ne več v prepovedi govorjenja slovenščine, ki je nekdaj veljala na Koroškem. »Otroci z nemško govorečimi prijatelji govorijo nemško, saj je tako najlažje. Včasih naredimo predstavo in samo na odru govorijo slovensko, v zaodrju klepetajo po nemško,« pojasnjuje. »Jaz z njimi poskušam govoriti le slovensko, saj me pokličejo ravno zato, da jim predajam slovensko besedo.«

Kot režiserka se poklicno ukvarja z gledališčem, kar je večini hobi. Kaj pa Alenka Hain počne v prostem času? »Ja, v gledališče hodim,« se nasmehne in doda, da z možem velikokrat obiščeta gledališče v Kranju ali Ljubljani, saj so slovenska profesionalna gledališča po njenem mnenju na višjem nivoju kot pa koroška. Tudi sicer Slovenije ne spusti izpred oči, saj

redno spremlja slovenske novice in politično dogajanje v Sloveniji. »Včasih me kar malo zaskrbi, ko gledam vaša poročila,« se pošali Alenka.

Za svoje delo je prejela več nagrad tako v Sloveniji kot Avstriji. Lani je prejela kulturno nagrado dežele Koroške: »Mislim, da sem edina Slovenka, ki jo je do zdaj prejela, in sprva sem se malce bala, da mi

jo bodo vzeli, ko bodo ugotovili, da nisem Avstrijka,« pravi, a je seveda obveljalo njeno raznoliko delo, ne pa poreklo, zato je nanjo upravičeno ponosna. ■

Vir: <http://www.gorenjski.glas.si/article/20190324/C/190329889/1039/ne-pocutim-se-kot-avstrijka--slovenka-sem> [19.12.2022].

Tema 2: Kultura in identiteta

Naloga 2

Lutkarja z dušo in telesom

Napišite povzetek.

Situacija: Pri pouku se ukvarjate z gledališko dejavnostjo na Koroškem. Za svoje sošolce in sošolke napišite povzetek besedila o dveh lutkovnih ustvarjalcih in o pomenu gledališke dejavnosti.

Preberite članek Petre Zemljič z naslovom *Breda in Tine Varl: Na tisoče pravljic za majhne in velike otroke*, ki je bil objavljen 10. avgusta 2019 na spletnem portalu dnevnika *Večer* (priloga 1).

Napišite **povzetek** in pri tem upoštevajte naslednja navodila:

- Povzemite glavne informacije priloženega prispevka.
- Opišite predstavljeni osebi glede na njuno lutkovno dejavnost in odnos do lutk.
- Predstavite njune dosežke in njuno delovanje na Koroškem.

Besedilo naj obsega 315 do 385 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.

Naloga 2/Priloga 1

Portret tedna

Breda in Tine Varl: Na tisoče pravljic za majhne in velike otroke

Breda in Tine Varl, ugledna, nagrajena lutkovna umetnika, vzgojiteljica lutkarjev pa številnih generacij otrok, obiskovalcev predstav, začetnika Poletnega lutkovnega pristana v Mariboru.

Petra Zemljič

Že res, da lutke nagovarjajo vse, mlade in starejše, a večinsko občinstvo so vendarle otroci. Nobe-na elektronska naprava ne more nadomestiti besede z odra ali neposrednega stika lutkarjev z otroki; glasba, likovna podoba, premik v prostoru, vse to so deli umetniške celote, ki jo odprta otroška srca neobremenjeno srkajo vase. Lutke bodo vedno imele pristaše. To sta, ob letošnji tridesetletnici *Poletnega lutkovnega pristana*, med drugim zapisala nekdanja direktorja *Lutkovnega gledališča Maribor* in tudi začetnika tega festivala Breda in Tine Varl. Začeli so ga leta 1990 v sodelovanju z *Zvezo prijateljev mladine*, takrat je Maribor gostil eno tujo in štirinajst slovenskih lutkovnih predstav. Tine Varl je bil takrat tajnik zveze kulturnih organizacij in kot človek akcije, kot so mu velikokrat rekli, je z nekaj somišljeniki želel obarvati takrat še bolj mrtvo poletje v mestu in tako otrokom podarjati nekaj lepega tudi med počitnicami. Bili so brez denarja in konkretnih načrtov, a intuicija, se danes spominjata, je bila (pre)močna.

»Danes nihče niti ne pomisli, kako bi se kaj takega lotil brez vsega tega, ampak pred tridesetimi leti je bilo drugače. Stali smo ob Dravi in Tine je dejal, kaj pa, če bi pristali na tem mestu. Na prvem letaku sicer piše še vedno Lent, ampak je Tine rekel, da bo pristan, ker je to po slovensko. Potem smo našli fino lokacijo, *Stari radio* na Vojašniškem trgu. Še naše otroke smo oblekli v muce in po mestu so delili letake, vabili ljudi, naj pridejo med nas. Krasno je bilo. Ko so gostovali Ljubljčanji, smo sedeli kar na zabojih radenske. Nekdo od njih je imel še kitaro, peli smo, se zabavali, si priredili zabavo. Prišla sta dva policista, ker nas je nekdo prijavil. Seveda nam je bilo nerodno, Tine je bil kar rdeč, se prav spomnim. A nista nam zatežila, obratno, bila sta vljudna. Seveda smo potem le šli, ampak bilo je prvič. Imeli smo notranji filing, kako in kaj, poznali smo pravo mero,« se spominja Breda.

Znamenite Zverinice iz Rezije

Breda in Tine, po izobrazbi arhitektka in kemik, a po duši lutkarja, sta danes stara 70 in 80 let, prihodnje leto bosta praznova-

la 50. obletnico poroke. Živita v družinski hiši na Taboru, ki sta jo podedovala od Tinetove babice. Po bolezni, zaradi katere je Tine že nekaj let na invalidskem vozičku, se je življenje pri Varlovih malce upočasnilo, a njuna ustvarjalnost in ljubezen do umetnosti ne počivata. Danes je le več časa za kavo in postanek v čudovitem vrtu, polnem dreves, zelenja, rož, grmov, skratka skritih kotičkov, ki jih na novo postavljata v nekaj magičnega.

»Zmeraj sva bila tandem, še danes mu dam kaj prebrati in je objektivni kritik«

Ime zakoncev Varl morda mnogim ni znano, če pa navedemo, da sta ustvarila predstavo in televizijsko nanizanko *Zverinice iz Rezije*, takoj vemo, za koga gre. Zverinice so, kot sta že večkrat dejala, prepoznaven znak za njuno ustvarjanje. Na koncu koncev, posnela jih je televizija in v mnogih preteklih letih že večkrat ponovila. V petdesetih letih ustvarjanja sta se zakonca Varl podpisala pod kar nekaj več kot dvesto lutkovnih predstav doma in pod okoli sto, ki sta jih postavila z rojaki na avstrijskem Koroškem. Ustvarila sta

toliko lutk, da jih niti ne štejeta več. Preveč vsega verjetno, toliko debat, zgodb, papirja, blaga, skic, modelov, sukancev na mizah in šivalnih strojih. »Vprašanje je, kam bi šla moja pot po študiju arhitekture, če ne bi srečala Tineta in se z njim takoj ujela. En coprnik mi je nekoč rekel, da pač imam to v sebi. Ampak ne vem, Tine že mogoče, on je rojen lutkar, z dušo in srcem. Zmeraj sva bila tandem, še danes mu dam kaj prebrati in je objektivni kritik. Če sva se kdaj spričkala, sva se le strokovno, zaradi teatra in lutkarije.«

Zapisana v zgodovino

Medtem ko se kot otrok ni igrala z lutkami, ker je raje risala in oblikovala, je Tineta ta svet omrežil že v otroštvu. To je vedel, ko je bil star šest let. Z babico sta izdelovala lutke na dvorišču in nato je tam prirejal še predstave, vabil gledalce s plakatom, ki ga je nalepil na zunanjo ograjo, nato pa celo pobiral vstopnino. Kot šestletnik je bil že član *Marionetnega lutkovnega gledališča Angela Besednjaka*, leto kasneje je vodil marioneto škrata v predstavi *Sneguljčica*. Ko se je spoznal z Bredo, jo je kar določil, da mu bo zasnovala in izdelala lutko. Takrat je tudi ona začutila, da je v lutki tako rekoč vse: »Lutka ima vse. Lutka kot neživ predmet ima magično moč, če se poglobimo v otroško sliko. Otroci v zgodnji fazi ne ločijo med živo in neživo naravo, za njih je vsak predmet oseba. Če se vrneva v poganski čas, takrat

so v vsakem predmetu imeli božanstvo, v kamnu, drevesu, obleki ... Z intelektualnim razvojem se je to seveda ločilo. Z grotesknim gibom, minimalnim premikom v prostoru lahko sprožimo neverjetno reakcijo v otroški psihi.«

Lutkovne dvorane kar doma

Njihova kuhinja je nekoč že bila spremenjena tudi v šivalnico, danes nekateri prostori v hiši postanejo kar lutkovne dvorane. Še danes zakonca Varl hranita bogato bero vsega, kar sta počela, to bosta postopoma podarjala v arhiv. »Vse, kar sva delala v mariborskem gledališču, sva že uredila, potem pa se bova na tak način lotila še ostalih gledališč, tudi avstrijskih, kjer je ta material še zelo nepregleden.«

Varlova sta zapisana tudi v zgodovino mariborskega lutkovnega gledališča. Tine je bil med ustanovitelji teatra leta 1974, tam je delal tudi kot scenarist in režiser, kasneje je bil še direktor. Breda je začela v teatru v začetku osemdesetih kot oblikovalka lutk, direktorovala pa je hiši šest let vse do leta 2009, ko se je upokojila. Med delom v gledališču je predavala tudi študentom na pedagoški fakulteti. Danes tam predava njena prva diplomantka. Imata hčer Tino in sina Matica, ki sicer nista šla po njuni lutkarski poti, ampak sta vendarle ostala v kulturi. Valentina je umetnostna zgodovinarica, Matic deluje v glasbi, imajo pa družinsko lutkovno gledališče

Polžek. »Snaha je slikarka, Tina pa ima zdravnika, zato velikokrat rečemo, da imamo vsaj enega, ki nas zdravi in nas malo postavi na realna tla. Ampak zna pa tudi igrati. Ko se je rodila prva vnukinja, smo še čakali, pri drugi, leta 2006, pa je Tine rekel, zdaj pa moramo nekaj narediti. Vsako leto, v petek pred božičem, imamo predstavo, v kateri igra vsa družina. Odigramo še dve v soboto in dve v nedeljo, za sorodnike in prijatelje. In publike je vedno več.«

Priznana doma in v Avstriji

Njuna dela bodo zapisana za vedno, tudi zaradi nagrad, ki sta jih v tem času prejela: sta Glazerjeva, Janežičeva in Tischlerjeva nagrajenca, leta 2010 pa sta za sodelovanje s Korošci od avstrijskega predsednika prejela zlati častni znak za zasluge republike Avstrije. Rojaki na avstrijskem Koroškem so Tinetu nadeli ime oče koroške lutkovne dejavnosti. V štiridesetih letih sta namreč z ženo sodelovala z več skupinami v Avstriji in izpeljala vrsto izobraževalnih seminarjev o lutkarstvu. Medtem ko se je Tine postopoma umaknil iz lutkovnega dogajanja, a ostaja zvest spremljevalec vsega še naprej, Breda v teh dneh načrtuje nove lutkarske zgodbe za prihodnja srečanja in delavnice. Lutke so zaradi njiju očarale nešteto otrok in mladih, gotovo pa imamo tudi zaradi njiju odlične ustvarjalce pri nas in na drugi strani meje. ■

Tema 3: Digitalno razstrupljanje

Naloga 1

Ogrožena samopodoba najstnic in najstnikov

Napišite analizo besedila.

Preberite članek Lare Oštrbenk *FOMO: zakaj sem fauš ljudem na Instagramu?*, objavljen 7. oktobra 2019 na spletnem portalu za mlade *student.si* (priloga 1), in sklep elektronsko dostopne diplomske naloge Alje Nike Skrt z naslovom *Konstrukcija identitete na Instagramu* (priloga 2).

Napišite **analizo besedila** in pri tem upoštevajte naslednja navodila:

- Povzemite glavne informacije izhodiščnih besedil.
- Analizirajte zgradbo in jezikovno podobo izhodiščnih besedil.
- Razložite, s katerimi strategijami sta besedili opremljeni za boljše posredovanje njenega sporočila.
- Primerjajte besedili glede na razumljivost za mlado bralko, mladega bralca.

Besedilo naj obsega 405 do 495 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.

Naloga 1 / Priloga 1

FOMO: zakaj sem fauš ljudem na Instagramu?

Lara Oštrbenk

Si se že kdaj zalotil, da te je med čekiranjem *instastoryjev* tvojih prijateljev zajel neprijeten občutek? Ta je diplomiral, oni je na potovanju na drugem koncu sveta ali pa na kakšni nori žurki¹, tretji je v sedmih nebesih zaradi frišne zveze ... *highlight* tvojega današnjega dneva pa je čekiranje *instastoryjev* teh srečnih in uspešnih ljudi. So ti takšne objave na družbenih omrežjih že kdaj dale misliti, da zamujaš lasten lajf?

5

Noro zabaven lajf drugih vs. moj »dolgočasen« lajf

Ta občutek ima ime. FOMO (kratica za ang. *fear of missing out*) pomeni prepričanje, da se drugi bolj zabavajo kot ti, da živijo boljše, polnejše življenje. To prepričanje v tebi rodi globoko zavist in negativno vpliva na tvojo samopodobo – skratka, povzroča ti intenziven stres. Ne gre le za bežen občutek, da bi lahko v danem trenutku počel kaj boljšega kot *scrollal*² po *insta feedu*³, temveč za anksiozno⁴ prepričanje, da zamujaš izredno pomembno izkušnjo. Da je ta neprijeten občutek še močnejši, najbolj poskrbijo družbena omrežja, s Facebookom in Instagramom na čelu, kjer si nenehno v stiku s tem, kar počnejo drugi.

10

Instagram: prostor za nabijanje ega

Čeprav lahko dokaze za FOMO najdemo že zelo zgodaj v zgodovini človeštva, je ta psihološki fenomen postal deležen večje pozornosti šele v zadnjih nekaj desetletjih. Za to je kriv vzpon družbenih omrežij, ki so idealno gnezdo za nastanek in razširjanje FOMO. Družabne platforme so idealen prostor za bahanje in hvalisanje – ljudje s svojimi objavami tekmujejo, kdo ima popolnejše življenje. Tako na Instagramu primerjaš svoje običajno, »nezanimivo« življenje s *highlighti* življenja drugih – tako se tvoj občutek za to, kar je normalno, izkrivi, in zdi se ti, da ti gre v življenju veliko slabše kot tvojim Insta followerjem ali Facebook prijateljem.

15

20

Začaran krog nezadovoljstva

Po raznih študijah in raziskavah naj bi bil FOMO tesno povezan z nezadovoljstvom nad življenjem na splošno. Ta občutek nesreče lahko posameznika vodi v vse večjo uporabo družbenih omrežij, saj si lahko vsaj na svojem IG profilu⁵ ustvari fejk popolno življenje. FOMO in družbena omrežja tako skupaj tvorijo začarani krog: uporaba družbenih omrežij povzroča FOMO, FOMO pa sili posameznika k vse večji uporabi družbenih omrežij.

25

Obrzdaj⁶ svoj FOMO!

Če tudi ti doživljaš podobne negativne občutke, ko spremljaš objave drugih na Instagramu ali Facebooku, je pomembno, da čim prej začneš odstranjevati tovrsten stres iz svojega življenja. Pomagaj si spodnjimi koraki.

30

1. Spremeni svoj fokus⁷

... in se raje kot na tisto, česar nimaš, osredotoči na to, kar imaš. Iz svojega *feeda* odstrani vsebine in ljudi, ki objavljajo samo zato, da se hvalijo s svojim na videz popolnim življenjem. Nujno se znebi objav, ki v prvi vrsti sploh povzročajo tvoj FOMO. Dodaj pozitivne ljudi, katerih objave te spravljajo v dobro voljo. 35

2. Tvoj lasten dnevnik

... poleg tistega javnega, kamor objavljaš pomembne dogodke v svojem življenju in si v nenehnem pričakovanju na lajke. Priskrbi si osebni, intimen dnevnik, v fizični ali elektronski obliki, v katerem boš beležil svoje najlepše trenutke. Kmalu boš spoznal, da tvoji posebni spomini zate nimajo velike vrednosti le zaradi lajkov, ki bi jih morda dobili na Instagramu. Spoznal boš, da potrditev neznancev na internetu ni najpomembnejša stvar na svetu. 40

3. Pravi, ne virtualni obrazi

FOMO v tebi vzbuja občutek osamljenosti in izključenosti. Družbena omrežja niso okolje za odganjanje takih negativnih čustev, zato se raje zateci k dobremu staremu *real life-u*. Organiziraj srečanje s prijatelji v živo, s katerim se boš uspešno zamotil in se otresel občutka, da zamujaš življenje. 45

Vir: <http://www.student.si/lajf-je/tech/fomo-zakaj-sem-faus-ljudem-na-instagramu> [19.12.2022].

Razlaga besed:

¹ žurka: družbena prireditev (pog.)

² scrollati: premikati se po zaslonu navzgor in navzdol, navadno z uporabo kolesččka na miški

³ insta feed: novica na Instagramu

⁴ anksioznost: duševna motnja, ki se kaže v neprijetnem stanju vznemirjenosti, napetosti zaradi občutka ogroženosti, strahu brez stvarnega zunanjega razloga

⁵ IG profil: Instagram profil

⁶ obrzdati: obvladati

⁷ fokus: usmerjenost pozornosti

Naloga 1 / Priloga 2

Odlomek iz diplomskega dela *Konstrukcija identitete na Instagramu*

(Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede 2015)

*Alja Nike Skrt***Sklep**

Čeprav je Instagram v preteklosti veljal za aplikacijo, ki je amaterskim fotografom omogočala preprosto obdelavo in deljenje fotografij, je platforma prerasla v eno izmed največjih spletnih družbenih omrežij. Spletna družbena omrežja pa med drugim predstavljajo orodja in okolja za oblikovanje virtualnih identitet, ki jih pogosto povezujemo z idealiziranimi podobami posameznikov. Na osnovi izvedene kvalitativne raziskave je možno trditi, da virtualna identiteta predstavlja zgolj nianso posameznikove dejanske identitete. Identiteta na Instagramu je torej zgolj ena izmed mnogih iz identitetnega repertoarja¹ posameznika. Ključni namen diplomske naloge je prispevati k spoznanjem o procesih oblikovanja virtualne identitete na Instagramu, z raziskovanjem samopredstavljanja posameznikov preko objavljanja vizualnih podob ter ugotavljanje odnosa med posameznikovo dejansko in virtualno identiteto na Instagramu.

Rezultati kažejo, da oblikovanje virtualne identitete na Instagramu poteka skozi komunikacijo vizualnih podob, s katero uporabniki ustvarjajo želeno podobo, ki je odraz odzivov občinstva. Izkaže se namreč, da so posamezniki pozorni pri konstrukciji virtualne identitete in se predstavljajo v obliki idealiziranih subjektov. K temu zagotovo prispeva dejstvo, da je komunikacija v okolju spletnih družbenih omrežij posredovana, kar posameznikom omogoča več svobode, večjo kreativnost in večji nadzor pri oblikovanju in posredovanju identitete. Virtualno identiteto pa lahko označimo zgolj kot nianso identitetnega repertoarja posameznika.

Zaključimo torej, da so všečki in število sledilcev odraz pozitivnega odziva občinstva na samopredstavljanje, ustvarjena virtualna identiteta, kot posledica modifikacije², pa omogoča navezovanje stikov znotraj skupine istomislečih ljudi. V okolju Instagrama izstopa izrazita narativnost³ virtualne identitete.

Izsledki raziskovanja vsekakor prispevajo k razumevanju posameznikove identitete na Instagramu, čeprav bi bilo v prihodnjih študijah okvir raziskovanja potrebno razširiti tudi na druge kazalce oblikovanja identitete na Instagramu, kar bi omogočilo bolj poglobljeno razumevanje pojava.

Vir: http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska_dela_1/pdfs/mb11_skr-alja-nike.pdf [19.12.2022].

Razlaga besed:

¹ repertoar: izbira, lestvica

² modifikacija: sprememba, preoblikovanje, prilagoditev

³ narativnost: pripovednost

Tema 3: Digitalno razstrupljanje

Naloga 2

Ali bi kaj zamudili?

Napišite komentar.

Situacija: Ste članica/član projektne skupine, ki pri pouku psihologije raziskuje vse intenzivnejšo uporabo IKT. Za šolski časopis napišete komentar, ki mu izberete tudi primeren naslov.

Preberite članek *Manfred Spitzer: »Pametni telefoni škodijo zdravju, nam strežejo po življenju in poneumljajo naše otroke«*, objavljen 28. februarja 2021 na spletni strani *metropolitan.si* (priloga 1).

Napišite **komentar** in pri tem upoštevajte naslednja navodila:

- Predstavite svoj pogled na to, da posameznika skrbi, da drugi doživljajo prijetne izkušnje, pri katerih pa sam ni prisoten.
- Razmišljajte o tem, kako se mladi na prehodu v odraslost soočajo z občutki strahu pred zamujanjem socialnih izkušenj.
- Predlagajte mladim, kako naj se uprejo vrstniškimi in družbenim pritiskom na spletu.

Besedilo naj obsega 315 do 385 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.

Naloga 2/Priloga 1

Manfred Spitzer: »Pametni telefoni škodijo zdravju, nam strežejo po življenju in poneumljajo naše otroke«

Epidemija pametnih telefonov

»Neka mati se mi je potožila, da jo je sin ugriznil v roko, ko mu je poskušala odvzeti mobilni telefon. Očiten znak zasvojenosti? V Južni Koreji je s pametnimi telefoni zasvojenih že 30 odstotkov mladih ljudi. Oktobra 2015 je bila objavljena nemška študija, ki se je ukvarjala s 500 mladostniki med 8. in 14. letom ter je ugotovila 8-odstotno nevarnost zasvojenosti.«

Tako v uvodnem poglavju knjige *Epidemija pametnih telefonov* v nizu zgovornih primerov iz celega sveta piše prof. dr. Manfred Spitzer, eden najpomembnejših nemških raziskovalcev, ki se ukvarjajo z razvojem možganov in vplivom sodobne tehnologije na kognitivni razvoj človeka. Avtorja številnih knjig slovenski bralci bolje poznajo po dobro sprejeti knjigi *Digitalna demenca*, tokrat pa jih bo kot psihiater skušal ozavestiti za številna tveganja in stranske posledice pametnega telefona. [...]

Fomofobija, nomofobija & Facebook

Simptomi patologije čezmerne rabe mobilnih telefonov, ki so v zadnjem desetletju postali nepogrešljivi del človeškega bivanja po vsem svetu, so številni.

»Mladi ljudje obožujejo svoje pametne telefone, vsak dan jih uporabijo po nekaj stokrat. Bojijo se, da bi karkoli zamudili (govorimo o fomofobiji, ang. *fear of missing out*), da bi izgubili svoj mobilni ali vsaj njegovo povezavo z internetom (govorimo o nomofobiji, ang. *no mobile phone*), njihova pozornost je motena, ob dolgotrajni pogosti uporabi se jim povečuje verjetnost fantomskih zaznav, trpijo zaradi motenj pozornosti in/ali depresije. Že samo prisotnost pametnega telefona na pisalni mizi zmanjšuje sposobnost mišljenja.«

Več kot očitno postaja, da pametni telefoni človeku ne prinašajo ne modrosti in ne sreče. Nasprotno. Zmanjšujejo učni uspeh in (prek družbenih omrežij) uničujejo zadovoljstvo. Še več. Stroka prav resno razpravlja o depresiji, ki je povezana s Facebookom ali pametnim telefonom. [...]

Epidemija pametnih telefonov

»Zaradi obsega zdravstvene prizadetosti danes približno 3,8 milijarde uporabnikov pametnih telefonov po vsem svetu že zdavnaj lahko upravičeno govorimo o epidemiji pametnih telefonov, zato ima ta knjiga prav tak naslov,« je več kot le zaskrbljen Spitzer.

»Pametni telefoni namreč dokazano škodujejo našemu zdravju, in to na načine, kot sem doslej že kar nekajkrat poudarjal: povzročajo čezmerno telesno težo, nepravilno držo, nezgode, motnje spanja, kratkovidnost in zasvojenost, tako s pametnimi telefoni kot tudi z drugimi znanimi zasvajajočimi snovmi, kot

sta alkohol in nikotin. Ob tem je treba upoštevati še interakcije med temi učinki, kot so na primer pred-diabetična presnovna obolenja zaradi pomanjkanja spanja, ki dodatno stopnjujejo posledice čezmerne telesne teže; tudi diabetes tipa 2 je ob depresiji pogostejši – in obratno; tretji primer je povezovanje povišanega krvnega tlaka z uporabo interneta, kar vodi tudi v povišano kardiovaskularno tveganje čezmerne teže. K temu moramo prišteti že v začetku omenjene motnje na duševnem in duhovnem področju pa tudi učne težave in problem v šoli, kar botruje slabši izobrazbi in v nadaljevanju spet vodi k povišanemu tveganju demence v starosti.«

Vir: <http://www.metropolitan.si/zdravje/manfred-spitzer-pametni-telefoni-skodijo-zdravju-nam-strezejo-po-zivljenju-in-poneumljajo-nase-otroke> [19.12.2022], skrajšano in prirejeno.

